

Світлана Васильченко

Гібридна бібліотека: досвід Сполученого Королівства

Обговорюється поняття «гібридна бібліотека», поточні події і шляхи розвитку такого виду бібліотеки у майбутньому. Розповідається про провідні організації та заклади, залучені до процесу створення гібридних бібліотек у Сполученому Королівстві. Особлива увага приділяється п'ятьом конкретним проектам, спрямованим на їх розвиток. Гібридна бібліотека посідає центральне місце в системі освіти, зокрема в навчальному процесі. Обстоюється думка, що саме бібліотека вказаного типу відіграє одну з провідних ролей у сучасному суспільстві знань.

Поняття «гібридна бібліотека» вперше з'явилося 1996 р. в праці Стюарта Саттона¹. Реакція фахівців на нього була неоднозначною, і здебільшого це було пов'язане із самим терміном. Як іронічно підкреслили Кріс Расбрідж і Брюс Ройян, він породжує образ триумфу генетичної інженерії: частково книгозбірня, частково скорпіон і дешифрація тритона². І хоч не такий елегантний, як застосований у США еквівалент «бібліотека-брама», термін «гібридна бібліотека» адекватно відбиває саму концепцію.

1. У тлумачних словниках гібрид визначається як, по-перше, щось гетерогенне у своїй основі, по-друге, щось, що містить два різних елементи, які виконують однакові функції. Іншими словами, гібридизація — це схрещення, об'єднання основоположних компонентів. Нині всі бібліотеки мають справу з ресурсами на різноманітних носіях — паперових (традиційних), електронних, відео-, аудіо-, лазерних дисках, технологіях DVD. У результаті користувачі мають у різних місцях послуговуватися різноманітним обладнанням та

¹ Sutton S. A. Future service models and the convergence of functions: the reference librarian as technician, author and consultant // In: Kathleen Low (ed.) The roles of Reference Librarians: today and tomorrow. — New York: The Haworth Press, 1996.

² Rusbridge C., Royan B. Towards the hybrid library: developments in UK higher education. 66th IFLA Council and General Conference. — Jerusalem, Israel, 13—18 August 2000.

інтерфейсами. Іноді час, витрачений на пошук, перевищує користь від отриманої інформації. Так, за результатами досліджень соціологів, 80 % часу витрачається на пошук інформації, 15 % — на її обробку і 5 % — на прийняття рішення, оскільки доступ до ресурсів не уніфіковано.

Гібридне інформаційне середовище визначається як таке, в котрому відповідні гетерогенні інформаційні ресурси (ІР) представлені користувачеві через єдиний інтерфейс та в інтегрований спосіб. При цьому ІР використовуються для ефективного задоволення інформаційних потреб, а не тому, що вони доступніші. З цього підходу випливає і місія гібридної бібліотеки — заохочувати користувачів застосовувати ті джерела інформації, котрі найповніше задовольняють їхні ІР, незалежно від формату.

2. Гібридизація — відгук на реальні зміни умов і середовища, в яких функціонують бібліотеки. До змін такого порядку належать технологічні зміни й формування економіки (базується на знаннях, розвитку системи гнучкої освіти (дистанційна, відкрита); збільшення кількості студентів і їхніх очікувань; фінансові труднощі бібліотек у зв'язку з подорожчанням ресурсів.

3. Гібридизація приводить до змін у поведінці та вигляді. Стосовно гібридної бібліотеки це виявляється у підходах до розвитку ресурсної бази (перехід від придбання ресурсів до отримання доступу), зміни статусності ресурсів (подолання пріоритетності традиційних над «новими» і надання ресурсам, незалежно від їхнього формату, однакового статусу і забезпечення їх рівноправності), взаємодоповнення електронних та паперових ресурсів, уніфікації доступу до пошукових систем друкованої й електронної інформації.

4. Гібридизація — умова еволюції, бо цей процес збільшує генетичну варіативність. Гібридна бібліотека являє собою модель еволюції від бібліотеки традиційної до бібліотеки електронної.

Модель гібридної бібліотеки традиційно розглядається в трьох аспектах:

© Васильченко С. Л., Київ, 2001

- ◆ Соціальна сфера — користувачі, організаційні та культурні зміни й управління ними, партнерство між бібліотеками, викладачами та комп'ютерним центром;
- ◆ Інформаційна сфера — інформаційний ландшафт, тобто ті ресурси, до яких надаються доступ і послуги;
- ◆ Системна сфера — стандартні протоколи й технології.

Процес створення модулів гібридної бібліотеки потребує ретельного вивчення і дослідження таких питань, як конструювання інформаційного ландшафту, авторське право, менеджмент і кадрові питання в бібліотеці такого виду, захист даних, контроль доступу, її користувачі та їхні інформаційні навички, дизайн і інтерфейс контенту (змісту), доступ до інформації (портали, тематичні шлюзи, ПС, ресурси, персоналізація, МБА), відкриті стандарти та ін.

У Сполученому Королівстві у рамках національної програми «Електронна бібліотека» за період з 1998 до 2000 р. виконувалося п'ять проектів для розробки та апробації різноманітних компонентів гібридної бібліотеки.

Проект АГОРА (AGORA)

Проект «Агора» — один із п'яти проектів гібридної бібліотеки за програмою «Електронна бібліотека». Виконувався в рамках консорціуму, очолюваного Університетом Східної Англії і до якого входили Британський офіс з питань створення бібліотечних та інформаційних мереж, компанія «Фретуелл Даунінг Інформетікс» і Центр досліджень бібліотечно-інформаційного менеджменту.

Назва проєкту — грецьке слово, яке означає місце для зустрічей, дискусій і зборів громадян. Слугувало політичним, суспільним, релігійним і комерційним центром грецького міста. Споруди для обслуговування всіх цих цілей були сконструйовані і розташовані у певному порядку навколо агори. Вибір назви не випадковий. Основна мета проєкту полягала в розробці стандартизованої системи управління гібридною бібліотекою (hybrid library management system — HLMS) для забезпечення інтегрованого доступу до розподілених ІР. Як платформи було визначено такі відкриті стандарти, як HTTP, Z39.50, ISO ILL, RDF.

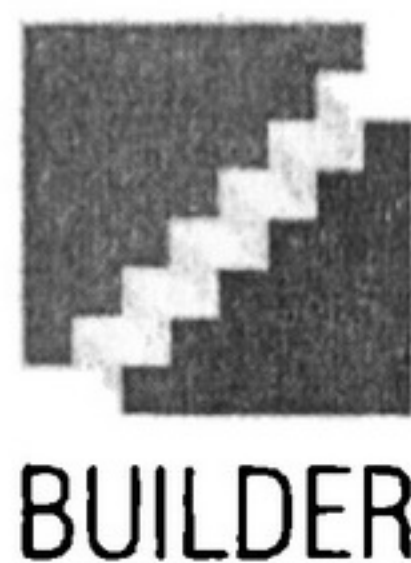
Концепція інформаційного ландшафту була інтегральною для організації та представлення ресурсів у рамках проєкту. Поняття «ландшафт» використовувалося для описання способів подання різних ІР відповідно до інтересів та потреб користувачів. Для створення ландшафту в проєкті інформація зіставлялася про них та про ресурси.

Схема 1. Модель гібридної бібліотеки, розроблена у рамках проєкту «Агора»

Докладну інформацію про проєкт і його результати представлено в Інтернет на сайті проєкту АГОРА за адресою <http://hosted.ukoln.ac.uk/agora/>

Проект БУІЛДЕР (BUILDER — Birmingham University Integrated Library Development and Electronic Resource) — розвиток інтегрованої бібліотеки Бірмінгемського університету та електронний ресурс

Проект БУІЛДЕР створювався у контексті однієї організації. Його мета полягала в дослідженні всіх можливих варіантів інтеграції ІР, які є в її розпорядженні, і надання на їх основі інноваційного сервісу. Проєкт розвитку гібридної бібліотеки було спрямовано на дослідження таких ключових аспектів:

а) вплив гібридної бібліотеки

Гібридна бібліотека — це, значною мірою, більше людське, ніж технологічне явище. Тому в ході проєкту вивчався її вплив на різноманітні категорії користувачів у сфері вищої освіти: студентів, викладачів, наукових дослідників, керівників вищих навчальних закладів, бібліотечно-інформаційних працівників;

б) електронна доставка навчально-методичних матеріалів короткотермінової видачі (тих, на які існує високий попит) та база даних екзаменаційних матеріалів.

Дослідження зосереджувалося на розробці веб-структури для підтримки адміністративних рішень, питаннях отримання дозволу від авторів на використання ресурсів, створення електронних копій.

Група користувачів, яка виконувала проєкт, сформулювала його висновки у формі п'яти основних уроків:

- ◆ Гібридна бібліотека є невіддільною частиною навчального процесу і має бути пов'язана з керованим навчальним середовищем.
- ◆ Система управління — її ключовий компонент.

- ◆ Оплата дозволів авторів на використання їхніх матеріалів дуже висока, і це створює перепони для електронної доставки навчальних матеріалів.
- ◆ Гібридна бібліотека ніколи не буде завершеним продуктом. Вона постійно включатиме нові послуги як відгук на нові вимоги до користувачів. Її слід розглядати як процес, що розвиває інфраструктуру інформаційних послуг.
- ◆ Контролювання доступу (автентифікація) — ключ до успіху такого типу бібліотеки, тому потрібно розвивати системи, які забезпечують їх надійний контроль і моніторинг.

Докладну інформацію про проект і його результати представлено в Інтернет на сайті проекту БУІЛДЕР за адресою <http://builder.bham.ac.uk/main.asp>

**Проект «ХедЛайн»
(HeadLine — Hybrid Electronic Access
and Delivery in the Library Networked
Environment) — Гібридний електронний
доступ і доставка в мережевому
бібліотечному середовищі**

HeadLine Завдання проекту полягало в розробці та використанні робочої моделі гібридної бібліотеки в реальних умовах вищого навчального закладу. Проект було спрямовано на надання користувачеві всього спектра бібліотечних ресурсів, незалежно від їх формату, через веб-інтерфейс. Необхідна користувачеві інформація, яка міститься і на лазерному диску, і в електронному журналі (доступ до нього можна отримати через Інтернет), і в книзі, що стоїть на полиці в читальному залі, надається залежно від того, який формат є зручнішим для користувача, що залежить від особливостей його потреб і місця розташування. Доставка інформації (документа) забезпечується у різних форматах: електронному, друкованому, у вигляді міжбібліотечного абонементу, системи замовлень. Предметні галузі, на які орієнтувався проект, це фінанси, менеджмент, економіка, хоча в ході проекту було продемонстровано застосовуваність моделі й до інших галузей знань.

Даний проект зосереджувався на конструюванні «інформаційного ландшафту». Під ним розумілися сукупність ІР, потрібних певному користувачеві у певний момент часу.

Основні напрями розробок концентрувались на:

- ◆ Створенні робочої моделі уніфікованого доступу до ресурсів бібліотеки, незалежно від фізичної форми їх існування і розробки механізму їх трансформації через широкий спектр навчальних дисциплін.

- ◆ Конструювання динамічного веб-середовища, залежного від користувача, в якому здійснюється управління індивідуалізованим доступом до ресурсної бази.
- ◆ Дослідження механізмів інкорпорації зворотного зв'язку з користувачем, що відбивається у дизайні, змісті й доставці сервісу.
- ◆ Дослідження проблем ліцензування та авторського права, задіяних до забезпечення доступу до гібридних бібліотечних матеріалів.

Головним досягненням проекту є розробка інтерфейсу, що забезпечував можливість конструювання персонального інформаційного середовища (ПІС). ПІС — це базована на веб-технології система, яка забезпечує користувачам єдиний доступ до друкованих і електронних ресурсів, дозволяє групам користувачів бути представленими з точки зору їхніх викладачів й одночасно може адаптуватися відповідно до їхніх власних ресурсів. ПІС використовує технологію порталу для надання інформаційного середовища. Кожен користувач представлений власними персональними інформаційно-ресурсними сторінками, що відповідають курсу, який тоді вивчається, або ширшій галузі знань, у якій той спеціалізується. Користувачі можуть створювати чи адаптувати власні персональні сторінки і спільно використовувати їх із тими, з ким мають однакові інтереси (наприклад, дослідники, які працюють над подібними проблемами, чи студенти, котрі вивчають однакові курси).

Основні характеристики ПІС:

- ✓ Наявність стандартних правил, сконструйованих у єдиному дизайнерському рішенні задля забезпечення простоти й зручності навігації.
- ✓ Предметні сторінки для підтримки конкретних навчальних курсів із посиланнями на рекомендовані списки літератури, пакети інформації, методичні матеріали, рекомендовані ресурси.
- ✓ Вибір із повного комплекту ресурсів для підтримки незалежного дослідження.
- ✓ Пошукові механізми з можливістю здійснення пошуку всередині ресурсів.
- ✓ Персоналізовані сторінки користувачів, на яких можна самостійно об'єднувати найчастіше застосовувані й корисні ресурси, представлені на інших сторінках. До того ж користувач може легко змінити дизайн цих сторінок за власним бажанням.
- ✓ Адаптовані сторінки організацій, що містять логотип і посилання, які можуть використовувати організації-партнери.
- ✓ Легкість і простота адміністрування ресурсної бази. Тобто, якщо інформація по ресурсу міститься на кількох сторінках, то її оновлення здійснюється в одному місці з

- ✓ автоматичним оновленням на всіх сторінках.
- ✓ Допоміжний сервіс для користувачів (найпопулярніші запитання, путівники, інформація про нові ресурси, яку можна отримати у вигляді індивідуальної послуги).
- ✓ Гібридність: можливість використовувати електронний навігатор для визначення фізичного розташування ресурсів у бібліотеці.
- ✓ Можливість визначити, де перебуває користувач і запропонувати йому найоптимальніші варіанти доступу до ресурсів.

У проекті взяли участь Лондонська школа економіки, Лондонська бізнес-школа й Університет Гертфордширу.

Докладну інформацію про проект і його результати можна знайти в Інтернет на сайті проекту за адресою <http://www.headline.ac.uk/>

Проект ХайЛайф (HyLiFe — The Hybrid Library of the Future) — Гібридна бібліотека майбутнього

Проект «ХайЛайф» мав дві характерні особливості. По-перше, його «географічний» розмах. До консорціуму входили:

Університет Плімута, розташований на півдні, Університет Нортумбрії (факультет навчальних ресурсів і Школа інформаційних досліджень), проект «Університет Височин та Островів» на півночі, а між ними — ще чотири партнери: Центр досліджень бібліотечно-інформаційного менеджменту Манчестерського університету, Університет Центрального Ланкаширу, Університет Ньюкасла і Центр досліджень міського та регіонального розвитку Університету Ньюкасла. Другою характерною особливістю проекту був його нетехнологічний підхід. Проект фокусувався на користувачах, організаційних, соціальних та освітніх аспектах.

У його результаті було розроблено шість інтерфейсів користувачів. Через них забезпечується доступ до друкованих і електронних ресурсів та послуг, які надаються на їх базі. Серед них — навчальний, призначений для студентів-географів, дослідницький, інтерфейси для віддалених користувачів, які вивчають комерцію, і т. д. В основі розробки всіх цих інтерфейсів лежав спільний підхід (кінцевий користувач мав можливість знайти й дослідити необхідний ІР, незалежно від його формату і місцеперебування через єдиний інтерфейс) і використовувалися стандартні, широко доступні технології. Деякі з інтерфейсів доступні через Інтернет:

- ◆ Навчальний інтерфейс для студентів стаціонару, які вивчають географію в Університеті Ньюкасла (<http://www.ncl.ac.uk/hylife2/geogug/geoghome.html>)

- ◆ Навчальний інтерфейс для студентів стаціонару, котрі вивчають географію в Університеті Нортумбрії (<http://www.unn.ac.uk/central/isd/hylife/geog>)
- ◆ Інтерфейс для практиків та студентів, які спеціалізуються у галузі охорони здоров'я в Університеті Нортумбрії (<http://www.unn.ac.uk/central/isd/hylife>)
- ◆ Поширений інтерфейс для користувачів в Університеті Височин та Островів (<http://www.lews.uhi.ac.uk/library/>)

Наприкінці 2000 р. в рамках проекту було представлено рекомендації для успішного створення гібридної бібліотеки, названі як «кроки до успіху». Серед них:

1. Забезпечення підтримки з боку керівництва організації та керівників підрозділів, безпосередньо чи опосередковано залучених до створення/розвитку гібридної бібліотеки. Це пов'язано з тим, що характер послуг, які вона надає, приводить до організаційних змін у цілому і характеру взаємодії як усередині організації, так і з зовнішніми організаціями/партнерами.

2. Максимальна співпраця між різноманітними підрозділами організації та конкретними спеціалістами — бібліотечними працівниками, технічними фахівцями, професорсько-викладацьким складом, науковими працівниками.

3. Пропагування ідеї гібридної бібліотеки, зокрема через використання особистих зустрічей, презентацій.

4. Головна увага під час її створення має приділятися змісту, а не дизайну. На першому місці — доцільність, а не привабливість.

5. Для забезпечення технічної підтримки від самого початку слід визначити процедуру співпраці й закріпити її в угоді.

6. Постійне навчання користувачів і забезпечення необхідного рівня грамотності у використанні інформаційних технологій.

7. Розробка стратегії для надання кожного виду послуг.

Проект МАЛІБУ (MALIBU)

Проект гібридної бібліотеки МАЛІБУ було спрямовано на створення прототипу гібридної бібліотеки, зосередженої на гуманітарних науках, на базі трьох партнерських організацій: Королівського коледжу Лондона, Університету Оксфорда та Університету Саутгемптона.

Ключове завдання проекту полягало в тім, аби з'ясувати, чого хочуть користувачі й які вони мають вимоги до інформаційного забезпечення. Як магістральний підхід були визначені кооперація та спільне використання ресурсів.

Створення гібридної бібліотеки включає ряд організаційних, управлінських та навчальних аспектів для забезпечення інтеграції традиційних і нових послуг. Крім цього, користувачі інформації є ключовими фігурами в розвитку її послуг, адже саме в їхніх потребах, очікуваннях і підготовленості мають відбутися основні зміни. Тому особливу увагу під час розробки моделей гібридної бібліотеки приділяють визначенню механізмів і шляхів міграції від існуючої структури до нової з урахуванням внеску користувачів як головної умови розвитку послуг.

У результаті проекту було розроблено три моделі: модель поведінки користувача гібридної бібліотеки, модель технічної підтримки, а також модель її управління.

Модель поведінки користувача гібридної бібліотеки відбиває взаємодію користувача з інформацією і описує етапи, які проходить той у пошуку, оцінці й використанні інформації.

Схема 2. Модель поведінки користувача гібридної бібліотеки

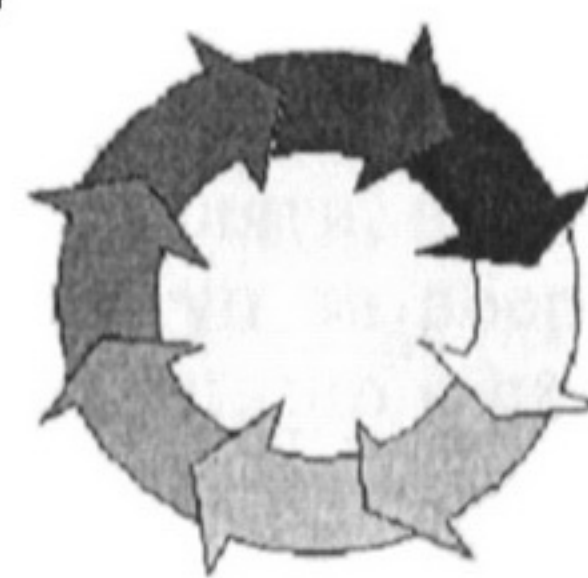
Модель технічної підтримки сервісу гібридної бібліотеки описує послуги, необхідні для підтримки користувача під час проходження всіх етапів інформаційного пошуку та використання інформації. Отже, ця модель відбиває типи послуг, які надаються в гібридному інформаційному середовищі. Вона містить шість категорій: інформаційні ресурси, автентифікація, технічна інфраструктура, розвиток фонду ресурсів, управління фондом, зв'язок із користувачем і його підтримка.

Модель управління гібридною бібліотекою містить п'ять ключових елементів у розвитку організаційної структури:

- ◆ **Розвиток і управління послугами** (передбачає безперервну оцінку послуг із обов'язковим урахуванням думки користувачів та відгук на нього, заохочення працівників до ініціативи й до досліджень нових можливостей і т. д.).

Підтримка використання: програмне забезпечення, папір і ручка ...

Системи доставки

Пошукові механізми і метадані

Поширення

Інформаційний ландшафт: описання фонду і профайл користувачів

Схема 3. Модель технічної підтримки сервісу гібридної бібліотеки

- ◆ **Професійний розвиток і підготовка працівників** передбачає безперервне підвищення професійного рівня всіх працівників, що має стати невіддільною частиною культури організації, а не окремими заходами. Для ефективності такої діяльності слід переглянути функціональні обов'язки працівників, зважаючи на змінюване середовище і передусім — на зміни самого користувача. Такого роду «ревізії» мають відбиватись у штатному розкладі.
- ◆ **Управління ресурсами** (ефективне використання людських, фінансових, фізичних і часових ресурсів). Особливу увагу треба приділяти прогнозуванню внутрішніх і зовнішніх чинників, які впливають на використання ресурсів.
- ◆ **Управління змінами** передбачає здатність взаємодіяти з прогнозованими і непередбаченими змінами як на макро-, так і на мікрорівнях. Працівники мусять готуватися до змін і бути психологічно готовими до їх дії.
- ◆ **Стратегічна взаємодія** передбачає співпрацю з групами, колективами або окремими особами, які можуть впливати на розвиток гібридної бібліотеки (користувачі, партнери, люди, які приймають рішення на різних рівнях і т. ін.).

Докладна інформація про проект і його результати міститься в Інтернет на сайті проекту за адресою <http://www.kcl.ac.uk/humanities/cch/malibu/index.html>

Найголовніше досягнення проектів гібридної бібліотеки в Сполученому Королівстві: всі вони розроблялися в рамках єдиного підходу. Його суть полягає в тому, що гібридна бібліотека — це рух до якісно нових інформаційних послуг, зумовлених потребами користувача, а не формою існування інформаційного продукту.